

А.О. ОСАУЛЕНКО

Андрій Олександрович Осауленко, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Національної академії внутрішніх справ

РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ В ПЕРШІ РОКИ ІСНУВАННЯ УКРАЇНИ ЯК НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ (1992–1993 РР.)

Процес трансформації виправно-трудової системи України в кримінально-виконавчу систему характеризувався суттєвими змінами національного законодавства та розширенням сфери правового регулювання кримінальних покарань.

У сучасній Україні триває процес реформування та трансформації національної кримінально-виконавчої системи в пенітенціарну систему. Для успішного здійснення зазначеної трансформації потрібно проаналізувати етапи становлення кримінально-виконавчої системи в перші роки існування України як незалежної держави. На думку автора статті, цей процес особливо складно відбувався в 1992–1993 роках. Саме цьому періоду присвячена дана стаття.

Слід зауважити, що в українській правовій доктрині питання становлення та розвитку кримінально-виконавчого права в перші роки існування України як незалежної держави досліджувались лише частково фахівцями кримінально-виконавчого права, кримінології, педагогіки і психології та наук управлінського комплексу. Ці питання досліджувались в працях В. Бадири, Є. Бараша, О. Беци, І. Богатирьова, А. Галая, Т. Денисової, О. Джузи, В. Львовичкіна, Г. Радова, В. Синьова, А. Степанюка, С. Фаренюка, І. Яковець та інших. Окремих історико-правових аспектів цієї проблематики торкалися О. Андрущак, І. Оксенчук та М. Яцишин.

Однак в існуючих працях вкрай недостатньо міститься розгорнутих історико-теоретичних досліджень щодо реформування, становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи в перші роки існування України як незалежної держави, які, на думку автора статті, були найбільш складними та суперечливими.

Саме тому **метою** статті є історико-правовий аналіз реформування, становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи в перші роки існування України як незалежної держави.

Епоху 1992–1993 рр. дуже часто називають епохою політичного романтизму – час, коли закладалися основи державних і демократичних інститутів нової Української держави, продовжився процес створення та розвитку ринкової економіки. Як засвідчує практика постсоціалістичних країн, в процесі суспільної трансформації неминуче виникають кризові явища, масштаби та глибина впливу яких на розвиток демократичного суспільства та формування нових чи модернізацію існуючих державних інституцій значною мірою залежить від того, наскільки своєчасно виправляються помилки і усуваються диспропорції, які неминуче присутні у такому складному та унікальному процесі, яким є реформування кримінально-виконавчої системи взагалі та окремих її складових зокрема.

Перші роки незалежності ввійшли в історію і як період утрачених можливостей, суттєвих прорахунків, помилок та недосконалих державно-правових рішень. Спроби держави здійснити суттєві економічні реформи провалились. Тому, починаючи з другої половини 1993 р., поступово відбувається процес невиправданої реанімації важелів управління¹. Все це неминуче призвело до небезпечних соціально-економічних наслідків, про що свідчили значний спад виробництва, стрімке зростання роздрібних цін і тарифів на товари народного споживання та платні послуги населенню, збільшення кількості безробітних, загострення криміногенної ситуації.

Характеризуючи економічні показники, варто підкреслити, що ключовий макроекономічний показник – валовий внутрішній продукт (далі – ВВП), що є найважливішим критерієм економічного і соціального розвитку країни, порівнюючи з 1990 р. у 1992 р. знизився на 17,7 %, у 1993 р. – на 29,6 %².

У 1992–1993 рр. дефіцит бюджету сягнув 10–17 %, спад виробництва за 1993 р. досяг 20 %, інфляція на кінець 1993 р. становила 90 %, ціни за цей рік зросли більш ніж у 100 разів – своєрідний світовий рекорд. За даними Світового Банку, рівень інфляції в Україні у другій половині 1993 р. був найвищим у світі. Якщо в 1992 р. її рівень зріс у 21 раз, то за 1993 р. – у 103 рази. Народне господарство було поставлене на межу катастрофи, влада стрімко втрачала довіру народу, якому ставало все важче жити. У той період економічна ситуація в Україні була чи не найскладнішою серед усіх постсоціалістичних країн, за винятком тих, де точилися міжнаціональні конфлікти³. У зазначений період в Україні спостерігався

значний ріст злочинності. Порівнюючи з 1990 р., кількість зареєстрованих злочинів у 1992 р. збільшилась на 15,1 %, у 1993 р. – на 21,4 %⁴.

Разом із тим, не зважаючи на складну економічну та криміногенну ситуацію, в зазначений період, хоча і повільно, але відбувався процес продовження становлення в Україні власної національної правової системи загалом та її складової частини – кримінально-виконавчої системи зокрема. Активно здійснювалась правотворча діяльність. За 1992–1993 рр. Верховна Рада України прийняла близько 300 законодавчих актів. Але в умовах відсутності чіткої концепції переходу від тоталітарного, антидемократичного, посткомуністичного режиму до демократичного суспільства багато з них виявились відірваними від життя, через що належно не спрацювали. На це було декілька причин. З одного боку, відчувалась не забезпеченість законів як належними матеріальними засобами, так і відповідним механізмом їх впровадження в життя. З іншого – у колишньому пострадянському просторі, навіть в усіх європейських країнах колишнього так званого «соціалістичного табору» (хоч значно меншою мірою), створювались своєрідні соціально-економічні та соціально-правові ситуації, до яких не підходив накопичений людством в умовах приватновласницької системи досвід реформ. Рухатися вперед можна було лише шляхом проб, експериментів і неминучих помилок.

Вищезазначене повною мірою стосується проблем подальшого становлення, розвитку та функціонування як кримінально-виконавчої системи України в цілому, так і окремих її складових.

Активна нормотворча робота і здійснені організаційно-правові заходи певною мірою сприяли реформуванню кримінально-виконавчої системи України. З цією метою було прийнято значну кількість законодавчих актів, указів Президента України, постанов Верховної Ради України, постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України. Серед значного масиву нормативно-правових актів, які приймались в нашій державі в період 1992–1993 рр., ряд із них прямо чи побічно стосувались кримінально-виконавчої системи.

Важливу роль у цьому процесі відіграв факт прийняття Верховною Радою України 18 лютого 1992 р. Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»⁵. Цей закон для кримінально-виконавчої системи став відігравати важливу роль з точки зору відтворення кримінально-виконавчої служби, одним із завдань якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих засуджених та їх груп, відповідальність за які передбачена законодавством.

Факт прийняття зазначеного закону був підтвердженням того, що наша держава прагне розвиватись правовим шляхом, керуючись принципами законності, дотримання прав і свобод людини, гуманізму, демократизму, справедливості та взаємодії з населенням. Адже в радянський період вся оперативно-розшукова діяльність регламентувалась підзаконними відомчими нормативно-правовими актами.

Статтею 5 згаданого закону було визначено підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, до яких віднесено також і оперативно-режимні підрозділи місць позбавлення волі. Серед гарантій законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, передбачених ст. 9 цього закону, доцільно звернути увагу на ч. 5, згідно з якою під час здійснення цієї діяльності не допускається порушення прав і свобод людини (включаючи засуджених) та юридичних осіб (включаючи кримінально-виконавчі установи). Окремі обмеження цих прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише з санкції прокурора щодо особи, в діях якої є ознаки злочину, та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства.

22 квітня 1992 р. Верховна Рада України прийняла Концепцію судово-правової реформи⁶. Законом України від 3 червня 1992 р. «Про Конституційний Суд України»⁷ були закладені основи конституційної юстиції. Важливий крок у напрямі становлення суду як рівноправної гілки серед органів державної влади був зроблений з прийняттям 15 грудня 1992 р. Закону України «Про статус суддів»⁸. Уперше судді були визнані носіями судової влади в Україні, які здійснюють правосуддя незалежно від законодавчої та виконавчої влади. Цей закон визначав гарантії незалежності й недоторканності суддів, умови для заняття посади судді та підстави для припинення повноважень судді. Передбачались заходи щодо матеріального і соціально-побутового забезпечення суддів, їх соціального захисту, установлювались підстави для дисциплінарної відповідальності суддів.

Зазначені правові документи хоча і побічно, але впливали на функціонування кримінально-виконавчої системи. Це можна аргументувати тим, що, наприклад, низка рішень судових органів, які приймаються в процесі відбування та виконання покарання, суттєво впливають на правовий статус засуджених. Особливо це стосується засуджених до позбавлення волі. Наприклад, М. Колос звертав увагу на групи судових рішень, які впливають на подальшу реалізацію визначеного вироком обсягу кари⁹.

На ефективність реформування кримінально-виконавчої системи, як зазначалось вище, суттєво впливала висока інфляція, яка спостерігалась в Україні ще в 1991 р. і різко почала зростати з кожним місяцем в 1992 році. У зв'язку з цим, а також з метою подальшої гуманізації умов відбування покарання відповідно до Основних напрямів реформи кримінально-виконавчої системи Кабінетом Міністрів України 22 лютого 1992 р. була прийнята постанова № 78 «Про зміни порядку відрахувань із заробітної

плати спецконтингенту, що утримується в установах Міністерства внутрішніх справ України»¹⁰. Згідно з цією постановою з 1 січня 1992 р. заробітна плата засудженим, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, стала нараховуватись в повному обсязі за діючими у відповідних галузях народного господарства тарифними ставками і посадовими окладами. Із заробітної плати засуджених відраховувались лише прибутковий податок, вартість гарантованого харчування, одягу, взуття і спеціальних медикаментів, фактично наданих їм послуг. Інші відрахування із заробітної плати стали проводитись на загальних підставах відповідно до чинного законодавства. Отже, заробітна плата для засуджених перестала відрізнятись від заробітної плати будь-якого робітника чи службовця. При цьому варто нагадати, що до 1954 р. засуджені взагалі заробітну плату не отримували, а потім стали отримувати в суттєво усіченому розмірі. Зокрема, згідно з ч.1 ст. 52 Виправно-трудового кодексу Української РСР (далі – ВТК УРСР) нарахування заробітку засудженим, які утримуються в кримінально-виконавчих установах, здійснювалось з урахуванням часткового відшкодування ними витрат, що пов'язані з утриманням кримінально-виконавчих установ¹¹. На підставі відомчої інструкції таке «часткове відшкодування» становило 50 % фактичного заробітку засуджених до позбавлення волі.

Проголошення незалежності України одразу зумовило чимало змін, спрямованих на демократизацію та гуманізацію суспільства. Так, у 1992 р. до КК та КПК були внесені зміни, за якими кількість злочинів, що карались смертною карою, була суттєво зменшена.

Разом із суттєвим пом'якшенням санкцій окремих статей Кримінального кодексу в Україні поступово удосконалювалась і практика виконання покарань. Свідченням цього стало прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 16 червня 1992 р. № 336 «Про затвердження норм добового забезпечення продуктами харчування засуджених до позбавлення волі, а також осіб, що перебувають у слідчих ізоляторах тимчасового утримання Міністерства внутрішніх справ України, норм заміни одних продуктів іншими та порядку застосування вказаних норм»¹². Згідно з цією постановою було встановлено 11 норм забезпечення продуктами харчування різних категорій засуджених, включаючи: неповнолітніх (норма № 5); постраждалих від аварії на Чорнобильській АЕС (норма № 7); засуджених, які знаходяться на стаціонарному лікуванні в лікувальних установах і медичних частинах (норма № 8); засуджених вагітних жінок і годуючих матерів (норма № 9); дітей, які знаходяться з засудженими матерями (норма № 10); засуджених, що знаходяться у дорозі (норма № 11). Для кожної із перерахованих та інших категорій засуджених були встановлені: загальна норма, норма дієтичного харчування та енергетична цінність отримуваних продуктів харчування. Прийняття цієї постанови забезпечувало чіткий диференційований підхід до різних категорій засуджених і стало свідченням продовження процесу гуманізації відбування кримінальних покарань.

Водночас варто зазначити, що не зважаючи на суттєві фінансові та економічні труднощі молода Українська держава здійснювала заходи не тільки з гуманізації відбування кримінальних покарань засудженими, а й певним чином турбувалась про персонал установ кримінально-виконавчої системи. Свідченням цього стала прийнята 17 липня 1992 р. постанова Кабінету Міністрів України № 393¹³, згідно з якою був встановлений новий порядок обчислення вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги всім атестованим співробітникам кримінально-виконавчої системи та членам їхніх сімей.

Важливим кроком у подальшому реформуванні кримінально-виконавчої системи стала постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 1992 р. № 446 «Про поліпшення діяльності установ кримінально-виконавчої системи»¹⁴. На нашу думку, найбільш важливим моментом цієї постанови став п. 1, згідно з яким було зафіксовано: погодитися з пропозиціями Міністерства внутрішніх справ щодо порядку і строків повернення громадян, які засуджені судами до позбавлення волі і відбувають покарання у виправно-трудовах установах інших держав, у відповідні установи України.

Пункт 3 згаданої постанови зобов'язував Раду Міністрів Республіки Крим, обласні державні адміністрації вжити заходів до повного забезпечення засуджених осіб роботою, постачання продуктами харчування і предметами першої необхідності, поліпшення комунально-побутових умов їх утримання, поступового приведення виправно-трудовах установ у відповідність з міжнародними стандартами. Згідно з п. 4 цієї постанови МВС України повинно було до 1 січня 1993 р. вирішити питання репрофілювання або реорганізації діючих установ кримінально-виконавчої системи, а також забезпечити належний порядок і безперебійне функціонування місць позбавлення волі.

Пункти 3–4 згаданої постанови свідчили, що не зважаючи на суттєві економічні проблеми наша держава прагнула послідовно продовжувати курс, спрямований на реформування кримінально-виконавчої системи.

Варто зазначити, що хоч Україна як незалежна держава існувала вже більше року, лише 15 грудня 1992 р. Верховною Радою України був прийнятий закон «Про внесення доповнень і змін до деяких законодавчих актів України»¹⁵. Зокрема, розділом III зазначеного закону було внесено 30 змін до Виправно-трудового кодексу, які стосувались переважно атрибутивних назв цього кодексу. З 15 грудня 1992 р. Виправно-трудовий кодекс Української РСР одержав назву Виправно-трудовий кодекс України (далі – ВТК України).

Виключені були із тексту ВТК України і «Основи виправно-трудового законодавства Союзу РСР і союзних республік» як основного джерела права. У текстах статей термін «Українська РСР» був замінений терміном «Україна».

Різке зростання в 1992–1993 рр. злочинності, про що зазначалось вище, а також повернення в Україну в зазначений період засуджених з інших пострадянських держав, процес подальшої гуманізації відбування покарань вимагав прийняття хоча б тимчасових заходів щодо поліпшення умов тримання засуджених, а також осіб, які перебували в слідчих ізоляторах.

Необхідно зазначити, що в радянський період на території України знаходилась незначна кількість колоній-поселень. У зв'язку з цим більшість засуджених, які здобули право на подальше відбування покарання в колоніях-поселеннях, направлялись для відбування покарання в інші союзні республіки і насамперед на територію Російської РФСР, де більшість колоній-поселень знаходились в лісах Сибіру.

У зв'язку з цим Верховна Рада України 6 травня 1993 р. прийняла постанову «Про тимчасові дільниці-поселення при виправно-трудовах колоніях»¹⁶. Цією постановою було дозволено створювати при виправно-трудовах колоніях загального, посиленого та суворого режиму тимчасові дільниці-поселення для тримання засуджених, які твердо стали на шлях виправлення і відповідно до ст. 46 ВТК України за рішенням суду переведені до колонії-поселення.

У цей же день, тобто 6 травня 1993 р., була також прийнята постанова Верховної Ради України «Про тимчасові слідчі ізолятори на територіях виправно-трудовах колоніях»¹⁷. У постанові зазначалось, що з метою нормалізації становища з розміщенням осіб, які тримають у місцях попереднього ув'язнення, дозволити Міністерству внутрішніх справ України тимчасово, до нормалізації становища з розміщенням осіб, яких тримають у місцях попереднього ув'язнення, направляти із переповнених слідчих ізоляторів у виправно-трудовах колонії загального, посиленого і суворого режимів засуджених, вироки щодо яких не набули законної сили, для чого створити тимчасові слідчі ізолятори на територіях виправно-трудовах колоніях загальної області, де є слідчі ізолятори. Одночасно п. 2 зазначеної постанови передбачалось утримання засуджених у тимчасових слідчих ізоляторах відповідно до вимог Положення про попереднє взяття під варту.

З перших днів незалежності Української держави проблемам кримінально-виконавчої системи стала приділятися значна увага з боку представників засобів масової інформації. Не зважаючи на те, що окремі статті носили дещо тенденційний та упереджений характер, а окремі із них мали на меті лише виклик сенсацій, в цілому засоби масової інформації стали досить-таки детально характеризувати проблеми кримінально-виконавчої системи. Однією із найбільш розгорнутих і детальних матеріалів про життя Прилуцької виховно-трудової колонії стала опублікована 6 липня 1993 р. в газеті «Киевские ведомости» стаття під назвою «Одни называют их выродками, другие – подранками»¹⁸. У цій статті досить детально були охарактеризовані як позитивні, так і проблемні питання функціонування дитячих виховно-трудовах колоній взагалі та Прилуцької виховно-трудової колонії зокрема.

Відчуваючи суттєві проблеми з розміщенням ув'язнених у слідчих ізоляторах у зв'язку з їх переповненням, МВС України, зокрема Головне Управління виконання покарань, здійснювало заходи щодо належного медичному обслуговування засуджених та ув'язнених. Свідченням цього стало прийняття 14 червня 1993 р. МВС України разом з Міністерством охорони здоров'я спільного наказу № 160/140 «Про затвердження Настанови по медико-санітарному забезпеченню осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах та установах виконання покарань МВС України»¹⁹. Цей міжвідомчий наказ значною мірою конкретизував та упорядкував медико-санітарне забезпечення осіб, які знаходились в кримінально-виконавчих установах.

Важливу роль у питаннях боротьби зі злочинністю взагалі та практики виконання кримінальних покарань зокрема, відіграла прийнята 25 червня 1993 р. постанова Верховної Ради України «Про державну програму боротьби із злочинністю»²⁰. Саме після зазначеної постанови були прийняті 30 червня 1993 р. Закони України «Про попереднє ув'язнення»²¹ та «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»²². Ці законодавчі акти значною мірою були пов'язані з проаналізованими вище постановами Верховної Ради України, якими регламентувалась діяльність дільниць-поселень та тимчасових слідчих ізоляторів при виправно-трудовах колоніях.

Прийняття Закону України «Про попереднє ув'язнення» дозволило чітко визначити у ч. 1 ст. 1 сутність попереднього ув'язнення як запобіжного заходу щодо обвинуваченого, підсудного, підозрюваного у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, та засудженого, вирок щодо якого не набрав законної сили. Одночасно в ч. 3 ст. 1 зазначено, що тримання осіб, взятих під варту, відповідно до завдань кримінального судочинства здійснюється на принципах неухильного додержання Конституції України, вимог Загальної декларації прав людини, інших міжнародно-правових норм і стандартів поведіння з ув'язненими і не може поєднуватися з навмисними діями, що завдають фізичних чи моральних страждань або принижують людську гідність.

Водночас цим законом визначалась мета попереднього ув'язнення (ст. 2), підстави для нього (ст. 3), а також ст. 4 визначались установи для попереднього ув'язнення. Згідно зі ст. 6 зазначеного закону вста-

новлювалось правове становище осіб, які перебувають в місцях попереднього ув'язнення. У ч. 1 ст. 6 підкреслювалось, що особи, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення, мають обов'язки і права, встановлені законодавством для громадян України, з обмеженнями, що передбачені цим законом і впливають з режиму тримання під вартою. Статтею 7 Закону України «Про попереднє ув'язнення» був визначений режим у місцях попереднього ув'язнення, а також права та обов'язки осіб, взятих під варту (ст. ст. 9–10).

Згідно зі ст. 22 зазначеного закону нагляд за додержанням законодавства в місцях попереднього ув'язнення мали здійснювати Генеральний прокурор України і підлеглі йому прокурори відповідно до Закону України «Про прокуратуру».

На підставі викладеного можна дійти **висновку**, що реформування кримінально-виконавчої системи України в роки існування України як незалежної держави (1992–1993 рр.) відбувалось в складний для нашої держави період вирішення економічних, політичних і соціальних проблем. Однак, не зважаючи на це, Україна наполегливо і досить послідовно прагнула до їх вирішення, включаючи й процес реформування кримінально-виконавчої системи.

¹ Малиновський В.Я. Державне управління / В.Я. Малиновський. – К.: Атіка, 2003. – С. 122.

² Мандибура В.О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання / В.О. Мандибура. – К.: Парламентське вид-во, 1998. – С. 61.

³ Малиновський В.Я. Вказана праця.

⁴ Лунеев В.В. Преступность XX века. Мировой криминологический анализ / В.В. Лунеев. – М.: НОРМА, 1999. – С. 97.

⁵ Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

⁶ Про концепцію судово-правової реформи в Україні : Постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р. № 2296-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 426.

⁷ Про Конституційний Суд України : Закон України від 3 червня 1992 р. № 2400-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 33. – Ст. 471.

⁸ Про статус суддів : Закон України від 15 грудня 1992 р. № 2862-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 8. – Ст. 56.

⁹ Колос М. Класифікація рішень судових органів, які приймаються в процесі виконання покарання у вигляді позбавлення волі / М. Колос // Кримінально-виконавча система України: теорія, практика, законодавство : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 21–22 квітня 1994 р.). – К., 1994. – С. 52–54.

¹⁰ Про зміни порядку відрахувань із заробітної плати спецконтингенту, що утримується в установах Міністерства внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 22 лютого 1992 р. № 78 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/78-92-%D0%BF/ed19920222> (дата звернення: 15.08.2018).

¹¹ Исправительно-трудовой кодекс Украинской ССР : Закон Украинской ССР от 23 декабря 1970 г. № 3325-VII // Ведомости Верховного Совета УССР. – 1971. – № 1. – Ст. 6.

¹² Про затвердження норм добового забезпечення продуктами харчування засуджених до позбавлення волі, а також осіб, що перебувають у слідчих ізоляторах, лікувально-трудових профілакторіях та ізоляторах тимчасового утримання Міністерства внутрішніх справ України, норм заміни одних продуктів іншими та порядку застосування вказаних норм : постанова Кабінету Міністрів України від 16 червня 1992 р. № 336 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/336-92-%D0%BF> (дата звернення: 15.08.2018).

¹³ Про порядок обчислення вилучення грошей, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги особам офіцерського складу, прапорщикам, мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та членам їхніх сімей : постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 1992 р. № 393 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393-92-%D0%BF/ed19920717> (дата звернення: 15.08.2018).

¹⁴ Про поліпшення діяльності установ кримінально-виконавчої системи : постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 1992 р. № 446 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/446-92-%D0%BF> (дата звернення: 15.08.2018).

¹⁵ Про внесення доповнень і змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 15 грудня 1992 р. № 2857-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 6. – Ст. 35.

¹⁶ Про тимчасові дільниці-поселення при виправно-трудових колоніях : постанова Верховної Ради України від 6 травня 1993 р. № 3194-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 24. – Ст. 267.

¹⁷ Про тимчасові слідчі ізолятори на територіях виправно-трудових колоній : постанова Верховної Ради України від 6 травня 1993 р. № 3195-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 24. – Ст. 268.

¹⁸ Кириндясов Г. Одни называют их выродками, другие – подранками / Г. Кириндясов // Киевские ведомости. – 1993. – 6 июля. – С. 1, 9.

¹⁹ Про затвердження Настанови по медико-санітарному забезпеченню осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах та установах виконання покарань МВС України : наказ Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства охорони здоров'я України від 14 червня 1993 р. № 160/140 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0147-93> (дата звернення: 15.08.2018).

²⁰ Про Державну програму боротьби із злочинністю : постанова Верховної Ради України від 25 червня 1993 р. № 3325-ХІІ : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3325-12/page2> (дата звернення: 15.08.2018).

²¹ Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30 червня 1993 р. № 3352-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 360.

²² Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 червня 1993 р. № 3341-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 358.

Резюме

Осауленко А.О. Реформування кримінально-виконавчої системи в перші роки існування України як незалежної держави (1992–1993 рр.).

У статті здійснено системний аналіз розвитку кримінально-виконавчої системи в перші два роки існування України як незалежної держави, розкриті найбільш гострі питання реформування цієї системи та заходи щодо розв'язання проблем, які виникли в процесі реформування як кримінально-виконавчої системи в цілому, так і окремих її структурних підрозділів.

Ключові слова: правова система, кримінально-виконавча система, законодавство, позбавлення волі, засуджений, органи і установи виконання покарань, криміногенна ситуація, злочинність, економічна криза.

Резюме

Осауленко А.А. Реформирование уголовно-исполнительной системы в первые годы существования Украины как независимого государства (1992–1993 гг.).

В статье осуществлен системный анализ развития уголовно-исполнительной системы в первые два года существования Украины как независимого государства, раскрыты наиболее острые вопросы реформирования этой системы и меры по решению проблем, возникших в процессе реформирования как уголовно-исполнительной системы в целом, так и отдельных ее структурных подразделений.

Ключевые слова: правовая система, уголовно-исполнительная система, законодательство, лишение свободы, осужденный, органы и учреждения исполнения наказаний, криміногенна ситуація, преступность, экономический кризис.

Summary

Osaulenko A. Reformation of the criminal executive system during the first years of Ukraine's existence as an independent state (1992–1993).

The article provides comprehensive analysis of the criminal executive system development during the first two years of Ukraine's existence as an independent state, the most vital issues regarding reformation of the mentioned system and measures on coping challenges revealed under the process of reformation of the entire criminal executive system and its components were disclosed.

Key words: legislative system, criminal executive system, legislation, imprisonment, convicted person, penal execution bodies and institutions, criminogenic context, delinquency, economic crisis.

УДК 342.71

І.Д. СОФІНСЬКА

Ірина Дмитрівна Софінська, кандидат юридичних наук, докторант Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

ГРОМАДЯНСТВО: ЗАРОДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ

Зародження концепції громадянства традиційно пов'язують із виникненням держави, як політико-правової спільноти, та її бажанням, потребою чи необхідністю відокремити своїх громадян від інших і визначити приналежність людей до конкретних територій, а тому, очевидно, й до держав.

Окреслюючи правову доктрину громадянства та розмірковуючи про її зародження, опредметнення та унаочнення дихотомії взаємовідносин між особою та державою, вважаємо, що в сучасному світі важливим є усвідомлення кожною людиною того, що саме громадянство має виражати рівень розвитку держави та суспільства, бути показником панування демократії та правовладдя в державі, а також ефективним правовим зв'язком, який від народження і до смерті пов'язує людину із державою.

Більшість сучасних українських науковців уникають розгляду питань, які безпосередньо пов'язані із зародженням та регламентуванням інституту громадянства, історією реалізації особою права на громадянство. Навіть після того, як були зняті «заборонні щити» і кожна тема у сфері громадянства стала